สังคมไทยกับการปรับตัวครั้งใหญ่หลังภัยโควิด

ประเวศ วะสี[17]

1. วิกฤตโควิดทำให้การปรับตัวครั้งใหญ่ของมนุษยชาติเป็นไปได้

การระบาดของไวรัสโคโรนา covid-19 ในปลายปีค.ศ.2019 - 2020 มีผลกระทบต่อโลกอย่างรุนแรงในทุกมิติ ทั้งทางสุขภาพ เศรษฐกิจ สังคม การเมือง อย่างทั่วถึงจนไม่มีใครในโลกแม้แต่คนเดียวที่รู้สึกว่าปลอดภัย วิกฤตใหญ่ที่รุนแรงทั่วถึงที่ก่อให้เกิดความสั่นไหวทั้งโลกทำให้เป็นไปได้ที่จะเกิดการปรับตัวครั้งใหญ่ของมนุษยชาติ

ก่อนการระบาดของโควิด โลกกำลังวิ่งเข้าสู่สภาวะวิกฤติอยู่แล้วและมีผู้เตือนหลายครั้งหลายหนจากหลายแง่หลายมุมว่ามนุษย์ต้องปรับใหญ่ ถ้าจะพ้นวิกฤตได้ แต่คำเตือนต่างๆ เหล่านั้นก็ไม่มีพลังพอที่จะทำให้มนุษย์ปรับตัวได้เพราะกระแสใหญ่ของวิธีคิดและการพัฒนาในโลกปัจจุบันไหลเชี่ยวกรากอย่างไม่มีอะไรจะทวนกระแสได้

ยกตัวอย่างการเตือนเพียง 3-4 ตัวอย่าง ประมาณ 3 ทศวรรษมาแล้ว Bill McKibben ได้เขียนหนังสือชื่อ “The End of Nature” ธรรมชาติสิ้นสุดแล้ว รวมทั้งคนอื่นๆ อีกมากหลายที่พยายามชี้ให้เห็นว่าการพัฒนาปัจจุบันได้ทำลายธรรมชาติแวดล้อมจนธรรมชาติจะสิ้นสุดแล้ว และเมื่อธรรมชาติสิ้นสุดมนุษย์ก็อยู่ไม่ได้ ความพยายามนี้รวมทั้งการจัดประชุมสุดยอดของโลกในเรื่องสิ่งแวดล้อมที่เรียกว่า Earth Summit หรืออดีตรองประธานาธิบดีสหรัฐที่ชื่อ Al Gore ออกมานำการขับเคลื่อนจิตสำนึกของโลกจากหายนะที่จะเกิดขึ้นจากสภาวะโลกร้อน

ประมาณ 2 ทศวรรษที่ผ่านมานักปราชญ์ฝรั่ง 3 คนชื่อ Laszlo Grof และ Russell ได้คุยกันที่ชายฝั่งแคลิฟอร์เนียถึงสิ่งที่เขาเรียกว่าวิกฤตอารยธรรมตะวันตก (Western Civilization Crisis) ว่าเป็นวิกฤตการณ์ที่รุนแรงในทุกมิติ และไม่มีทางที่โลกจะหายวิกฤตตราบใดที่โลกยังขับเคลื่อนด้วยอารยธรรมตะวันตก เพราะเป็นอารยธรรมวัตถุนิยมบริโภคนิยม มีทางเดียวที่โลกจะหลุดพ้นวิกฤต คือ การปฏิวัติจิตสำนึก (Consciousness Revolution) ทั้ง 3 ได้ลงตีพิมพ์หนังสือในชื่อดังกล่าว ในขณะที่ท่านทะไลลามะกล่าวว่าวิกฤตการณ์ปัจจุบันเกิดจากสภาวะพร่องทางจิตวิญญาณ (Spiritual deficiency) และต้องการปฏิวัติทางจิตวิญญาณ (Spiritual Revolution)

ก่อนหน้านั้นเนิ่นนานในประเทศไทย ท่านอาจารย์พุทธทาสภิกขุ ได้เรียกร้องว่า “ถ้าศีลธรรมไม่กลับคืนมา โลกาพินาศ” และฝากปณิธานไว้ให้มนุษย์ถอนตัวออกจากวัตถุนิยม

พระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 9 ตรัสว่า “เราควรถอยหลังเข้าคลอง” เพราะในคลองคลื่นลมสงบเรือไม่ล่มง่าย ในพระราชนิพนธ์เรื่อง “พระมหาชนก” มีเรื่องพ่อค้ามีความโลภออกเรือไปแสวงหาโชคลาภที่สุวรรณภูมิแล้วเรือล่ม พ่อค้าจมน้ำตายหมด ในวิกฤตโควิดคราวนี้เรือเศรษฐกิจโลกเผชิญคลื่นลูกใหญ่จมลงหมดสิ้น

[17] ประเวศ วะสี, ศาสตราจารย์เกียรติคุณ นายแพทย์ ราชบัณฑิตกิตติมศักดิ์

นอกจากนั้น ร.9 ยังตรัสว่า “ใครจะว่าเชยก็ช่างเขา ขอให้เราพออยู่พอกิน และมีไมตรีจิตต่อกัน” การที่ทรงเตือนด้วยวิธีต่างๆ หมายถึงทิศทางการพัฒนาที่แตกต่างไปจากการพัฒนากระแสหลักที่ทรงเน้น “ความไม่โลภ ความพอประมาณ ความมีเหตุผล ความมีภูมิคุ้มกัน การไม่ประมาท การใช้ปัญญา” แม้พระเจ้าอยู่หัว ร.9 จะเป็นที่รักของปวงชนชาวไทยทั้งประเทศ แต่เรื่องดีๆ ที่ทรงแนะนำก็ไม่สามารถก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงใหญ่ในสังคมไทยได้ไม่ เพราะสังคมติดอยู่ในกระแสใหญ่ของการพัฒนาที่ขับเคลื่อนด้วยความโลภ

โดยสรุป ทั้งๆ ที่มนุษยชาติกำลังวิ่งเข้าไปสู่สภาวะวิกฤติ ก็ปรับตัวไม่ได้จากคำเตือนของนักปราชญ์และผู้มีอัจฉริยภาพผู้มองเห็นการณ์ไกล เพราะเหตุปัจจัยที่ทำให้มุ่งไปทางนั้นมีพลังรุนแรง ภยันตรายจากโควิด-19 เป็นภัยจากธรรมชาติที่มีพลังสะเทือนทั้งโลก ซึ่งอาจจะแรงพอที่จะเขย่ามนุษยชาติให้ตื่นรู้ (Awakening) แล้วปรับตัวครั้งใหญ่ได้

ถ้าเราเข้าใจความเป็นมาของอารยธรรมปัจจุบันจะเข้าใจว่า ที่ว่า “ปรับใหญ่” นั้นหมายถึงปรับอะไร เพราะฉะนั้นในตอนต่อไปจะกล่าวถึงความเป็นมาของอารยธรรมปัจจุบันอย่างสั้นๆเสียก่อน

2. สรุปความเป็นมาของอารยธรรมปัจจุบัน

สุริยะจักรวาลมีอายุประมาณ 5 พันล้านปี โลกมีอายุประมาณ 4,500 ล้านปี ในช่วง1,000 ล้านปีแรก ยังไม่มีสิ่งมีชีวิต มีวิวัฒนาการของสสารต่างๆ จากอนินทรียสาร จนกระทั่งเกิดมีอินทรียสารขึ้น เป็นปัจจัยให้มีสิ่งมีชีวิตขึ้นได้เมื่อ 3,500 ล้านปีก่อน แต่เป็นเพียงจุลชีพเซลล์เดียวอยู่จนถึง 700 ล้านปีก่อน แล้วเกิด Big Bang ทางชีววิทยาเกิดสิ่งมีชีวิตที่มีขนาดใหญ่ขึ้น วิวัฒนาการเป็นพืชเป็นสัตว์เป็นล้านๆ ชนิดขึ้นบนพื้นพิภพ

ประมาณ 7 ล้านปีก่อน ลิงสายพันธุ์หนึ่งเริ่มมีวิวัฒนาการ จะมาเป็นมนุษย์ผ่านขั้นตอน เป็นครึ่งลิงครึ่งมนุษย์ที่เรียกว่า Hominids อยู่หลายล้านปี

เพิ่งเมื่อประมาณ 200,000 - 300,000 ปีมานี้เอง ที่เกิดมนุษย์ที่เป็นมนุษย์แบบปัจจุบัน ที่เรียกว่า Homo sapiens

ประมาณ 190,000 ปี เป็นยุคดึกดำบรรพ์ ล่าสัตว์ หาของป่า

10,000 ปี พบเทคโนโลยีการเกษตร ตั้งบ้านเรือนเป็นชุมชนเกษตรกรรมเล็กเมืองเป็นสถานที่แลกเปลี่ยนสินค้าขนาดไม่ใหญ่ เพราะต้องอาศัยการขนส่งอาหารจากชนบทด้วยการใช้รถม้าหรือเกวียน

ประมาณ 400 ปี คนยุโรปค้นพบความรู้ทางวิทยาศาสตร์เอามาประยุกต์ใช้เป็นเทคโนโลยีต่างๆ ทำให้มีอำนาจมาก ทั้งอำนาจทางอาวุธ และอำนาจของความรู้ การผลิต และการจัดการทำให้เกิดยุคอุตสาหกรรม ความเป็นเมืองขนาดใหญ่ และอารยธรรมตะวันตกที่ครอบคลุมไปทั่วโลกเป็นอารยธรรมปัจจุบัน

3. โลกเสียสมดุลอย่างรุนแรงในอารยธรรมปัจจุบัน

ธรรมชาติเป็นสิ่งที่ยิ่งใหญ่ที่สุดการมีเอกภพ สุริยะจักรวาล โลก วิวัฒนาการของสิ่งไม่มีชีวิต คือ พลังงาน และสสาร เกิดสิ่งมีชีวิต ล้วนเป็นกระบวนการของธรรมชาติ

ในธรรมชาติ**สรรพสิ่งล้วนสัมพันธ์**ไม่มีอะไรอยู่โดดๆ เช่น พลังงาน – สสาร – อนินทรียสาร – อินทรียสาร – สรรพชีวิต เช่น จุลินทรีย์ ไส้เดือน ต้นไม้ สัตว์ มนุษย์... ล้วนสัมพันธ์ต่อเนื่องกัน

เมื่อสรรพสิ่งสัมพันธ์กัน จึงมีความเป็นทั้งหมดหรือ **องค์รวม** (Wholeness) **หนึ่งเดียวกัน** (Oneness) ที่เข้าใจได้ง่ายก็คือร่างกายของเรา ซึ่งประกอบด้วยเซลล์จำนวนมากมายมหาศาล เช่น ลำพังเซลล์สมองก็มีถึง 1 แสนล้านตัว ยังเซลล์กล้ามเนื้อหัวใจอีกเป็นล้านๆ ตัว เซลล์ของอวัยวะต่างๆ มีความหลากหลายแตกต่างกันไปตามหน้าที่ของอวัยวะหนึ่งๆ แต่ทั้งหมดที่มีจำนวนมากและหลากหลายสุดประมาณนี้เชื่อมโยงเป็น**องค์รวม**คือชีวิตของเรา เมื่อทั้งหมดบูรณาการการเป็นองค์รวมก็มี**ความสมดุล** คือมีความเป็นปรกติ คือการที่เรามีสุขภาพดีและอายุยืน ความเจ็บป่วยทุกชนิดหรือความไม่ปรกติเกิดจากการเสียสมดุล และถ้าเสียสมดุลมากชีวิตก็ไม่ยั่งยืน

เซลล์มะเร็งเป็นตัวอย่างของเซลล์ที่สูญสำนึกแห่งองค์รวม มันทำตัวแยกส่วนเป็นเอกเทศ ทำให้ระบบทั้งหมดเสียสมดุล จึงป่วยและอายุไม่ยั่งยืน **การทำแบบแยกส่วนจะนำไปสู่การเสียสมดุลและสภาวะวิกฤตเสมอ**

โลกทั้งโลกก็มีความเป็นองค์รวมหนึ่งเดียวกัน ที่สรรพสิ่งทั้งที่มีชีวิตและไม่มีชีวิต ล้วนเชื่อมโยงกัน แต่มนุษย์มีข้อจำกัดในการรับรู้ หรือมีความไม่รู้ (อวิชชา) ไม่รู้ความเป็นหนึ่งเดียวของโลกทั้งใบ **จึงเห็นแบบแยกส่วน** เป็นดิน หิน ต้นไม้ สัตว์ คน เขา เรา แยกเป็นส่วนๆ ไม่เห็นว่าทั้งหมดเหล่านั้นเชื่อมโยงสู่องค์รวมเดียวกัน เมื่อเห็นแบบแยกส่วนก็**คิดแบบแยกส่วน** และ**ทำแบบแยกส่วน**

ได้กล่าวแล้วว่า การคิดและทำแบบแยกส่วนจะนำไปสู่การเสียสมดุลเสมอ ฉะนั้นเพราะ**อวิชชา** หรือความไม่รู้ หรือไม่เห็นความจริง มนุษย์คิดและทำแบบแยกส่วนทำให้เกิดปัญหาขึ้น

มีตัวอย่างร่วมสมัยที่ทำให้เข้าใจประเด็นนี้ง่ายขึ้น คือ มนุษย์อวกาศชื่อ Edgar Mitchell เมื่อยืนอยู่บนดวงจันทร์มองมาเห็นโลกทั้งใบลอยฟ่องอยู่ในอวกาศ เขากล่าวว่า **“I came back to Earth - a totally changed man” “ผมกลับมายังโลก กลายเป็นคนที่เปลี่ยนไปโดยสิ้นเชิง”**

เปลี่ยนแปลงอย่างไร

คือกลายเป็นคนที่มีความเบาสบายเนื้อสบายตัว เป็นอิสระ มีความสุขอย่างลึกล้ำ ประสบความงามอยู่ทั่วไป เกิดไมตรีจิตอันไพศาลต่อเพื่อนมนุษย์และสรรพสิ่ง

เป็นสภาพจิตใหม่โดยสิ้นเชิง จากคนเก่าเหมือนเป็นคนละคน นี้คือที่เรียกว่า**จิตสำนึกใหม่** (New consciousness) ที่เกิดจากการเข้าถึงความจริงของธรรมชาติ เป็น**จิตใหญ่**เพราะธรรมชาตินั้นใหญ่โตไม่มีที่สิ้นสุดแต่เชื่อมโยงเป็นหนึ่งเดียว (Oneness) คนโดยทั่วไปรู้เห็นจำกัด รู้แบบแยกส่วนเป็นส่วนๆ จึงเข้าไปติดอยู่ในที่แคบและถูกบีบคั้นจากความคับแคบ และเข้าไปสู่ความขัดแย้งความขัดแย้งก็คือทุกขตา ไม่มีอิสระและไม่มีความสุข

Edgar Mitchell ยืนอยู่บนดวงจันทร์มองเห็นความเป็นหนึ่งเดียวของโลกทั้งใบ เข้าถึงความเป็นทั้งหมด (Wholeness) ของธรรมชาติ จึงหลุดพ้นจากความคับแคบ เป็นอิสระ และมีความสุขอันล้นเหลือดังกล่าว

มนุษยชาติทุกชาติทุกภาษาหรือทุกวัฒนธรรม ด้วยเหตุใดก็ตามมนุษย์บางคนเข้าถึงความจริงของธรรมชาติ และมีจิตใหญ่ แต่คนทั่วไปเกือบทั้งหมดมีจิตสำนึกเล็กคับแคบ ติดอยู่กับการเห็นแบบแยกส่วน คิดแบบแยกส่วน และทำแบบแยกส่วน อันเป็นต้นเหตุนำไปสู่วิกฤตการณ์ของอารยธรรมปัจจุบัน

ก่อนมีมนุษย์ช้านานนับด้วยพันล้านปี โลกมีสภาวะสมดุลและยั่งยืน พืชและสัตว์นานาชนิดมีชีวิตอยู่ตามธรรมชาติ ซึ่งสัมพันธ์และรักษาสภาวะสมดุล ไม่มีสัตว์ชนิดใดแม้มีอำนาจมากเพียงใด ก็ไม่สามารถทำลายสภาวะสมดุลของโลกได้ แต่เมื่อมีมนุษย์เกิดขึ้นในเวลาไม่นาน ก็เริ่มทำลายสมดุลของธรรมชาติ

เพราะมนุษย์มีความฉลาดเหนือสัตว์อื่นๆ มาก จึงเพิ่มเผ่าพันธุ์ของตัวเองให้มีจำนวนมากผิดธรรมชาติ เดิมมนุษย์มีจำนวนมากไม่ได้เพราะข้อจำกัดเรื่องอาหาร เช่น ประเทศจีนธรรมชาติอนุญาตให้มีพลเมืองได้ไม่เกิน 100 ล้านคน ถ้าจะมีมากกว่านี้ก็จะต้องอดอยาก ล้มตาย เข่นฆ่ากัน ไม่ให้มีจำนวนมากเกินกว่าที่ธรรมชาติจะหล่อเลี้ยงได้ แต่เมื่อชาวจีนปลูกมันเทศได้ เพิ่มปริมาณอาหารขึ้น พลเมืองก็เพิ่มเป็น 200 ล้านคน ในเวลาอันรวดเร็ว จำนวนมนุษย์ที่มีมากจนล้นโลกได้ทำลายพืช และสัตว์ให้สูญพันธุ์ไปนับด้วยล้านสปีชีส์

สัตว์ถึงแม้จะมีความเห็นแก่ตัว ธรรมชาติก็มีข้อจำกัดที่ทำให้โลภมากไม่ได้ เช่น สิงโตมันจะฆ่าสัตว์อื่นเฉพาะเมื่อมันหิว มันไม่สามารถฆ่าจำนวนมากเพื่อสะสม มนุษย์เริ่มแรกก็คล้ายสัตว์ที่โลภมากไม่ได้ แต่ต่อมามนุษย์ค้นพบเทคโนโลยีที่จะสะสมได้มาก ความโลภก็เพิ่มขึ้น ระบบการเงินและธนาคารทำให้ความโลภของมนุษย์เพิ่มสูงอย่างไม่มีที่สิ้นสุด เพราะเงินเป็นสมมุติที่เพิ่มขึ้นอย่างไม่มีที่สิ้นสุด สามารถเติม 0 ลงไปหลังตัวเลขได้เรื่อยๆ เช่น 10000000000..... จึงมีคนมีเงินเป็นหมื่นเป็นแสนล้าน

ฉะนั้นในอารยธรรมปัจจุบันที่มีการใช้ความรู้ทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ซึ่งมีอำนาจก่อให้เกิดสิ่งมหัศจรรย์ต่างๆ อย่างที่ไม่เคยมีมาก่อน แต่เพราะการเห็นแบบแยกส่วน คิดแบบแยกส่วน และทำแบบแยกส่วน จึงทำให้เกิดการเสียสมดุลอย่างรุนแรง เช่น

- การเสียสมดุลทางสิ่งแวดล้อม มีการทำลายสิ่งแวดล้อมไปจนมีผู้กล่าวว่า ธรรมชาติสิ้นสุดแล้ว และการทำให้บรรยากาศรอบโลกเสียสมดุลจนเกิดสภาวะโลกร้อน วิกฤตการณ์ของธรรมชาติแวดล้อม ถ้ายุติไม่ได้ สรรพชีวิตรวมทั้งมนุษย์ด้วยก็อยู่ไม่ได้
- การเสียสมดุลทางสังคม เศรษฐกิจ เกิดความเหลื่อมล้ำขนาดหนัก ซึ่งนำไปสู่ปัญหานานาประการหรือทั้งหมด
- การเมืองแบบแยกข้างแยกขั้ว และรัฐบาลที่ไม่มีสมรรถภาพ
- การเสียสมดุลในตัวมนุษย์เอง เช่น ความเครียด การไร้ความสุข พฤติกรรมเบี่ยงเบน ติดยาเสพติด ซึมเศร้า ฆ่าตัวตาย ฆ่าผู้อื่นตาย เช่น การกราดยิงฝูงชนโดยไร้เหตุผล

การเสียสมดุลของสภาพแวดล้อม สังคม เศรษฐกิจ การเมือง ตลอดจนในตัวมนุษย์เอง เป็นวิกฤตอารยธรรมปัจจุบันก่อนการระบาดของโควิด-19 โควิด-19 มาซ้ำเติมให้วิกฤตมากขึ้น หรือมาเตือนว่ามนุษย์ต้องมีการปรับใหญ่ มิฉะนั้นธรรมชาติก็จะมาเตือนอีกซ้ำๆ ซึ่งจะรุนแรงมากขึ้นๆ จนมนุษย์สามารถปรับตัวไปสู่สภาวะสมดุลตามธรรมชาติ

4. ที่ว่าสังคมต้องปรับตัวครั้งใหญ่นั้นปรับอะไร

ทุกวันนี้เริ่มมีการพูดถึงโลกหลังโควิด ประเทศไทยหลังโควิดกันมากขึ้นเรื่อยๆ ซึ่งหมายถึงการปรับตัวครั้งใหญ่ของโลก และของประเทศไทย ซึ่งก็มีความเห็นกันอย่างมากมายหลากหลาย และหลายระดับ

การปรับเปลี่ยนระดับที่ลึกที่สุดคือ ที่ระดับต้นเหตุของวิกฤตการณ์อารยธรรมปัจจุบัน ได้กล่าวมาข้างต้นว่า ต้นเหตุของวิกฤตการณ์อารยธรรมปัจจุบัน คือการที่มนุษย์เห็นแบบแยกส่วน คิดแบบแยกส่วน ทำแบบแยกส่วน อันนำไปสู่การเสียสมดุล

ฉะนั้นการปรับใหญ่ที่สุดคือปรับทิฐิ ทิฐิ แปลว่า เห็น ปรับจากการเห็นแบบแยกส่วนเป็นเห็นทั้งหมด หรือเห็นแบบองค์รวม

นั่นคือปรับสู่

- **เห็นแบบองค์รวม**
- **คิดแบบองค์รวม**
- **ทำแบบองค์รวม**

เหมือนดังร่างกายของเราเป็นองค์รวม จะไปพัฒนาแบบแยกส่วน เอาแต่สมอง เอาแต่หัวใจ เอาแต่ตับ หรือปอด อย่างนั้นไม่ได้ จะเสียสมดุล

โลกทั้งโลกก็เป็นองค์รวม ประเทศไทยทั้งประเทศก็เป็นองค์รวม ต้องเห็นแบบองค์รวม คิดแบบองค์รวม และทำแบบองค์รวม จึงจะเกิดความสมดุล หรือความเป็นปรกติ และความยั่งยืน

โดยสรุปการปรับใหญ่หลังโควิด คือ การปรับจาก

การแยกส่วน (Compartmentalization) สู่

↓

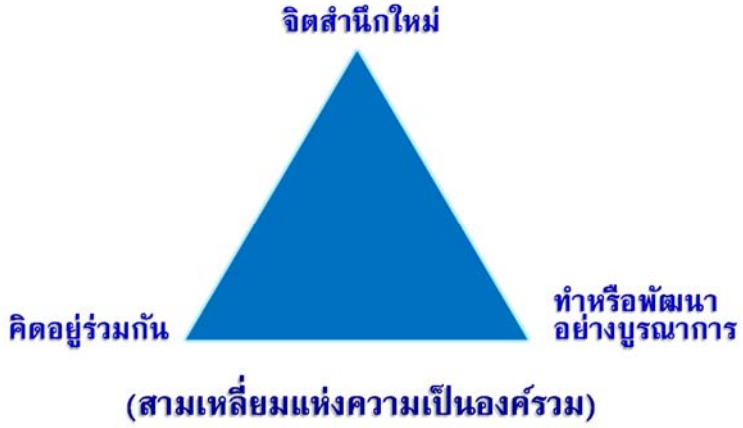
องค์รวม (Holism)

ความเป็นองค์รวมประกอบด้วย 3 เรื่องใหญ่ๆ หรือสามเหลี่ยมแห่งองค์รวม คือ

๑. **การเห็นแบบองค์รวม** หรือการเข้าถึงความจริงของธรรมชาติ ซึ่งใหญ่โตไม่มีที่สิ้นสุด อันได้แก่การเกิด**จิตสำนึกใหม่** อันเป็นจิตใหญ่ ออกจากจิตเล็กที่ถูกขังอยู่ในที่แคบแบบแยกส่วน

๒. **การคิดแบบองค์รวม** คือ **การคิดอยู่ร่วมกัน** (Living Together) อย่างสันติสมดุล ทั้งระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ และมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม เดิมมนุษย์ไม่ได้คิดถึงการอยู่ร่วมกัน แต่คิดแบบตัวกูของกู คิดถึงตนเองและพวกตน นำไปสู่การแข่งขัน เอารัดเอาเปรียบ ต่อสู้ทำร้ายและทำลายกลุ่มคนที่ต่างจากตน เช่น ผิวสีต่างๆ ความเชื่อในลัทธิศาสนา การเมือง ที่ต่างจากตน ทำให้เกิดความขัดแย้งและรุนแรง ไม่ใช่การอยู่ร่วมกันอย่างสันติสมดุล

๓. **การทำแบบองค์รวม** คือ **การพัฒนาอย่างบูรณาการ** หรือการพัฒนาที่คำนึงถึงทั้งหมด ไม่ใช่การพัฒนาแบบแยกส่วนเช่นปัจจุบัน เช่น เศรษฐกิจแบบแยกส่วน การศึกษาแบบแยกส่วน หรือแม้แต่ศาสนาแบบแยกส่วน

ทั้ง 3 เรื่อง จะขยายความต่อไปพอเป็นสังเขปใน 3 ตอนต่อไปนี้

5. การเกิดจิตสำนึกใหม่ (New Consciousness)

สัตว์ไม่ทำให้โลกเสียสมดุล มนุษย์ทำให้โลกเสียสมดุล เพราะความฉลาดที่ทำให้ทำต่างๆ ได้เหนือธรรมชาติหรือผิดไปจากธรรมชาติ เมื่อผิดไปจากธรรมชาติก็นำไปสู่การเสียสมดุล

การจะทำให้เกิดสมดุลไม่ใช่มนุษย์ถอยหลังไปเป็นเหมือนสัตว์ ซึ่งทำไม่ได้ และไม่ควรทำ แต่ควร**เดินหน้า**ไปสู่การพัฒนาให้ยิ่งขึ้น ธรรมชาติได้สร้างมนุษย์มาให้มีศักยภาพทางปัญญาสูงสุด โดยมีสมองส่วนหน้า (Prefrontal cortex) อยู่หลังหน้าผาก ทำหน้าที่เกี่ยวกับสติปัญญา วิจารณญาณ ศีลธรรม การบรรลุธรรมหรือการก้าวข้ามสัญชาตญาณแห่งความเห็นแก่ตัว มนุษย์สามารถเข้าถึงความจริงของธรรมชาติอันใหญ่โตไม่มีที่สิ้นสุด มีความเป็นทั้งหมดหนึ่งเดียว (Oneness) เมื่อเข้าถึงความจริงแล้วเกิดสภาพจิตใหม่ ที่มีความเป็นอิสระหรือความสุขอันลึกล้ำ ประสบความงามอันล้นเหลือ และเกิดไมตรีจิตอันไพศาลต่อเพื่อนมนุษย์และสรรพสิ่ง ดังที่เกิดกับมนุษย์อวกาศชื่อ Edgar Mitchell ที่กล่าวถึงข้างต้น

แต่โบราณมา มนุษย์บางคนมีประสบการณ์เช่นนี้ แล้วไม่รู้ว่าจะเรียกว่าอะไรใช้ศัพท์ต่างๆ กัน เรียกว่าความเป็นทิพย์บ้าง การประจักษ์ความจริงบ้าง การบรรลุธรรม(ชาติ)บ้าง การเข้าถึงพระผู้เป็นเจ้าบ้าง โปรดทราบว่าพระผู้เป็นเจ้าคือธรรมชาติที่ยิ่งใหญ่ที่สุด การตื่นรู้ (Awakening) บ้าง การเกิดจิตสำนึกใหม่บ้าง

ปัจจุบันมีการศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับการเกิดจิตสำนึกใหม่ว่ามีมากมายหลายวิธี ที่เกี่ยวกับศาสนาก็มี ไม่เกี่ยวก็มี ซึ่งมีทั้งที่ผ่านการทำงาน การออกกำลังกาย งานศิลปะ งานทางสังคม เช่น จิตอาสา พหุบทหรือช่องทางอันหลากหลายอันนำไปสู่การตื่นรู้ หรือการเกิดจิตสำนึกใหม่ จึงมีเสน่ห์โดนใจคนสมัยใหม่ได้ง่าย ประกอบกับสภาวะจิตใหม่ที่เกิดความสุขอันล้นเหลือ และมิตรภาพอันไพศาลที่เกิดขึ้นก็เป็นแรงจูงใจอันใหญ่หลวง สภาพจิตสำนึกใหม่ทำให้เกิดการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ

จิตสำนึกเป็นพลังเบื้องลึกที่ยิ่งใหญ่ ที่ทำให้สิ่งดีๆ เกิดขึ้นได้ ที่กฎหมายทำให้เกิดขึ้นไม่ได้ เช่น เรื่องความขัดแย้งและความเหลื่อมล้ำระหว่างผิวดำผิวขาวในสหรัฐอเมริกา อันเป็นบาดแผลมาตั้งแต่ตั้งประเทศนำไปสู่สงครามกลางเมืองเมื่อ ค.ศ 1861 - 64 ที่มีคนตายไปถึง 620,000 คน มีการแก้ไขรัฐธรรมนูญและออกกฎหมาย จนกระทั่งเดี๋ยวนี้ก็ยังแก้ปัญหาไม่ได้ แต่กำลังลุกลามเป็นความขัดแย้งระหว่างสีผิวอยู่ในปัจจุบัน หลังจากคนอเมริกันเชื้อสายแอฟริกันที่ชื่อ George Floyd ถูกตำรวจคนขาวฆ่าตายที่เมืองมินนีแอโพลิส เรื่องนี้คงจะแก้ไม่ได้นอกจากมีการปฏิวัติจิตสำนึกดังที่ Laszlo Grof และ Russell ว่าไว้ในหนังสือชื่อ “Consciousness Revolution”

ความขัดแย้งระหว่างศาสนา เช่น ระหว่างคริสต์กับอิสลาม หรือระหว่างยูดาห์กับอิสลาม หรือระหว่างซุนนีกับชีอะห์ในอิสลามด้วยกัน หรือในทางระบบเศรษฐกิจ ระหว่างทุนนิยมกับคอมมิวนิสต์ เป็นเรื่องที่รุนแรงมาก ไม่สามารถยุติได้ด้วยการใช้กำลังอาวุธ มีแต่จิตสำนึกใหม่อันนำไปสู่ความคิดองค์รวมแห่งการอยู่ร่วมกันเท่านั้น ที่จะนำไปสู่การอยู่ร่วมกันอย่างสันติท่ามกลางความหลากหลาย

Contemplative Education หรือจิตตปัญญาศึกษา ก็เป็นศัพท์ใหม่ที่ใช้สำหรับการศึกษาที่นำไปสู่จิตสำนึกใหม่

สังคมหลังโควิดควรจะศึกษาและปฏิบัติเพื่อการตื่นรู้ หรือเพื่อการเกิดจิตสำนึกใหม่กันให้มาก อันเป็นทางเข้าถึงสิ่งสูงสุด คือ ความจริง ความดี ความงาม จิตสำนึกใหม่จะเป็นพลังใหญ่ที่สุดที่นำไปสู่การเปลี่ยนใหญ่เพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างสันติสมดุลของมนุษยชาติ

6. การคิดแบบองค์รวมความมุ่งประสงค์ (Purpose) ใหม่ของมนุษยชาติการอยู่ร่วมกันอย่างสันติสมดุล

ในการปรับใหญ่หลังโควิค คือ การปรับจากการคิดและทำแบบแยกส่วน สู่การคิดและทำแบบองค์รวม การคิดแบบองค์รวมว่ามนุษย์และธรรมชาติทั้งหมดเชื่อมโยงเป็นหนึ่งเดียวกัน เหมือนมีชีวิตและร่างกายเดียวกัน มนุษยชาติจึงต้องเปลี่ยนเป้าประสงค์ของชีวิต และการพัฒนาใหม่จากมุ่งเฉพาะตน เฉพาะส่วน เป็นการอยู่ร่วมกัน (Living Together) อย่างสันติสมดุล นี้เป็นการเปลี่ยนใหญ่หมดทั้งโลก ตั้งแต่ชุมชนเล็กๆ ไปจนถึงชุมชนขนาดใหญ่ และชุมชนโลก

ชุมชนคือระบบการอยู่ร่วมกันอย่างสมดุลระหว่างคนกับคน และคนกับสิ่งแวดล้อม

ชุมชนขนาดเล็กสามารถจัดระบบการอยู่ร่วมกันอย่างสมดุลได้ง่าย ผู้คนมีความเสมอภาค ภราดรภาพ มีความสนิทสนมคุ้นเคยช่วยเหลือเกื้อกูลกัน เป็นสังคมที่มีความอบอุ่น เศรษฐกิจชุมชนก็สอดคล้องกับภูมิประเทศและวัฒนธรรม ไม่มีความเหลื่อมล้ำมากเกิน มีวัดหรือศาสนสถานตามความเชื่อร่วมกันของชุมชน สามารถจัดการทรัพยากรธรรมชาติอย่างเป็นธรรมและยั่งยืน ประชาธิปไตยชุมชนจึงเป็นประชาธิปไตยที่ค่อนข้างสมบูรณ์ คือเป็นประชาธิปไตยทางตรงที่ทุกคนมีส่วนร่วมได้เพราะชุมชนมีขนาดเล็ก มีประชาธิปไตยทางสังคม ประชาธิปไตยทางเศรษฐกิจ และ ประชาธิปไตยทางจิตใจ (Spiritual democracy) ด้วย นอกจากนั้นเศรษฐกิจชุมชนยังเป็นเศรษฐกิจที่มีภูมิคุ้มกัน เพราะเป็นเศรษฐกิจจริงที่เกิดจากการทำมาหากินไม่วูบวาบพลิกผันวิกฤตง่ายเหมือนระบบเศรษฐกิจมหภาคซึ่งมีมายาคติอยู่มาก

เพราะฉะนั้นชีวิตในชุมชนขนาดเล็กจึงเป็นชีวิตที่มีสุขภาวะ ทั้งทางกาย ทางจิต ทางสังคมและทางปัญญา **ชุมชนเข้มแข็ง**จึงควรเป็นทิศทางใหญ่ของการพัฒนาเพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างสันติสมดุล

ชุมชนขนาดเล็กรวมกันเป็นท้องถิ่น ท้องถิ่นขนาดเล็กหลายๆ ท้องถิ่น รวมกันเป็นท้องถิ่นขนาดใหญ่ เป็นประเทศ และเป็นชุมชนโลก

ชุมชนต่าง ๆ ต่างมีอัตลักษณ์ และความสมดุลของตนเอง และสัมพันธ์กับชุมชนอื่นๆ ด้วยการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ไม่มีใครมีอำนาจเหนือใคร ชุมชนใดหรือประเทศใดจะมีลัทธิหรืออุดมการณ์ใดก็เป็นไปตามปรารถนา ไม่ใช่เรื่องของชุมชนอื่นหรือประเทศอื่น จะไปรังเกียจหรือเข้าไปใช้อำนาจกดดันให้เหมือนตัว ตรงข้ามควรชื่นชมยินดีกับความแตกต่างหลากหลาย เพราะความแตกต่างหลากหลายเป็นธรรมชาติ (ความจริง) ความดี และความงาม

เพราะเราต้องการอยู่ร่วมกันอย่างสันติสมดุล

โลกใหม่หลังโควิดควรจะดีอย่างนี้

7. การทำอย่างองค์รวม การพัฒนาอย่างบูรณาการ

สังคมหลังโควิด คือ สังคมที่เปลี่ยนจากการคิดและทำแบบแยกส่วน ไปเป็นการคิดและทำแบบองค์รวม การทำแบบองค์รวม คือ การพัฒนาอย่างบูรณาการ ที่ผ่านมาการพัฒนาล้วนทำแบบแยกส่วน เช่น การพัฒนา หมายถึงการพัฒนาเศรษฐกิจแบบแยกส่วนจากชีวิต สังคม และสิ่งแวดล้อม การศึกษาก็ทำแบบแยกส่วนโดยทอดทิ้งชีวิตไปเอาวิชาเป็นตัวตั้ง

หลังโควิดต้องเปลี่ยนเป็นการพัฒนาอย่างบูรณาการ ที่ทุกเรื่องคือ **เศรษฐกิจ – จิตใจ – สังคม – สิ่งแวดล้อม – วัฒนธรรม – สุขภาพ – การศึกษา - ประชาธิปไตย** เชื่อมโยงบูรณาการอยู่ในกันและกันในการพัฒนาอย่างบูรณาการต้องเอาพื้นที่เป็นตัวตั้ง

จะเอากรมเป็นตัวตั้งไม่ได้ เพราะกรมตั้งขึ้นเฉพาะเรื่อง เช่น กรมดิน กรมน้ำ กรมต้นไม้ กรมข้าว ฯลฯ ที่แล้วมาการพัฒนาเอากรมเป็นตัวตั้ง จึงทำการแบบแยกส่วน ควรปรับบทบาทให้กรมสนับสนุนพื้นที่

พื้นที่ ได้แก่ ชุมชนประมาณ 80,000 หมู่บ้าน 8,000 ตำบล 800 อำเภอ 76 จังหวัด การพัฒนาอย่างบูรณาการในพื้นที่ ย่อมทำให้ชุมชนและท้องถิ่นเข้มแข็ง ตามที่กล่าวถึงในตอนที่ 6 เรื่องการอยู่ร่วมกัน นอกจากนั้นชุมชนท้องถิ่นยังเป็นฐานของประเทศ เมื่อฐานของประเทศเข้มแข็งก็จะรองรับประเทศทั้งหมดให้มั่นคง นี้จะตรงกับที่พูดว่า **“พระเจดีย์ต้องสร้างจากฐาน”**สร้างจากยอดไม่ได้เพราะจะพังลงๆ ถ้าไม่มีฐานรองรับ การพัฒนาที่แล้วมาทำประดุจสร้างพระเจดีย์จากยอด คืออะไรๆ ก็จะเอาแต่ข้างบน ซึ่งเมื่อไม่มีฐานรองรับจึงพังทลายได้ง่าย

การพัฒนาอย่างบูรณาการจึงนำไปสู่การสร้างฐานของประเทศให้เข้มแข็ง การพัฒนาเรื่องต่างๆ ต้องเชื่อมหรือบูรณาการกับฐาน ไม่ควรทำแบบแยกส่วนอีกต่อไป

ในที่นี้จะกล่าวเพียงหลักการเท่านั้นว่าต้องพัฒนาอย่างบูรณาการ ควรมีการทำความเข้าใจในรายละเอียดว่าการพัฒนาเรื่องต่าง ๆ อย่างบูรณาการนั้นทำอย่างไร เช่น

- ระบบเศรษฐกิจแบบบูรณาการ
- การการศึกษาแบบบูรณาการ
- การเมืองแบบบูรณาการ

ฯลฯ

ประเทศเป็นองค์รวมหนึ่งเดียวเหมือนร่างกายของเรา อวัยวะต่าง ๆ ต้องทำงานเชื่อมโยงบูรณาการการภายใต้องค์รวมเดียวกัน จึงจะเกิดบูรณภาพและดุลยภาพ ถ้าแยกส่วนก็นำไปสู่การเสียสมดุลและสภาวะวิกฤต

8. สรุป

ธรรมชาติคือสิ่งที่ยิ่งใหญ่ที่สุด ทำให้มีจักรวาล ดวงอาทิตย์ โลก และสรรพธรรมชาติทั้งปวงซึ่งดำเนินไปตามกฎของธรรมชาติ หรือความเป็นเหตุเป็นผล โลกก่อนมีมนุษย์ปรากฏขึ้นสรรพชีวิตอันประกอบด้วย จุลชีวัน พืช และสัตว์ จำนวนมากมายมหาศาล อยู่กันอย่างสมดุลตามธรรมชาติ

เมื่อมีมนุษย์เกิดขึ้นในเวลาไม่ช้าก็เริ่มทำให้ธรรมชาติเสียสมดุล เพราะมนุษย์มีความฉลาดที่ทำอะไรได้นอกเหนือธรรมชาติ ที่รบกวนหรือทำลายธรรมชาติให้เสียสมดุลได้ ในอารยธรรมปัจจุบันซึ่งมีอายุประมาณ 400 ปี เริ่มเมื่อชาวยุโรปค้นพบการสร้างความรู้ทางวิทยาศาสตร์ วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีทำให้มนุษย์มีอำนาจมากอย่างไม่เคยมีมาก่อน และได้สร้างสิ่งที่เรียกว่าความเจริญหรือความเป็นสมัยใหม่ที่มหัศจรรย์ต่างๆ แต่ท่ามกลางความมหัศจรรย์ของอารยธรรมปัจจุบัน โลกเกิดการเสียสมดุลอย่างรุนแรง ทั้งการเสียสมดุลของธรรมชาติแวดล้อม ของเศรษฐกิจ สังคม ที่เกิดความเหลื่อมล้ำสุดๆ อันนำไปสู่ปัญหายุ่งยากและรุนแรงตามมาอย่างแก้ไขไม่ได้ ตัวมนุษย์เองก็เสียสมดุลอยู่ทั่วไป เช่น ความเครียด ความทุกข์ยาก การต้องพึ่งยาเสพติด สภาวะซึมเศร้า ความรุนแรง การฆ่าตัวตาย การฆ่าผู้อื่นตาย เช่น การยิงกราดฝูงชนโดยไม่มีเหตุผล ฯลฯ

การเสียสมดุลทำให้ขาดปรกติภาพ หรือปรกติสุข ความปั่นป่วน วุ่นวาย รุนแรง และความไม่ยั่งยืน สังคมที่มีความเครียดขนาดนี้เกิดภัยพิบัติอะไรก็ได้ เช่น ภัยพิบัติทางธรรมชาติ ภัยพิบัติทางสังคม หรือภัยพิบัติทางโรคภัยไข้เจ็บ สังคมที่เสียสมดุลเป็นปุ๋ยอย่างดีให้โรคโคโรนาโควิดระบาด การระบาดของโควิด-19 มีผลกระทบต่อมนุษย์อย่างรุนแรงทั่วโลก ทำให้เกิดสำนึกว่ามนุษยชาติต้องมีการปรับใหญ่หลังโควิด

ทั่วโลกจะมีผู้เสนอการปรับตัวอย่างหลากหลาย ซึ่งจะได้ผลหรือไม่ได้ผลยังไม่ทราบได้ ถ้าการปรับเป็นเพียงการปรับเล็กๆ น้อยๆ หรือตื้นๆ คงจะไม่ได้ผล

การปรับใหญ่ที่ลึกที่สุดคือ การปรับ**ทิฐิ**

ทิฐิ แปลว่าการเห็น หรือ perception การเห็นไปกำหนดการคิด และการปฏิบัติ

การเห็น หมายถึง การเห็นความจริงของธรรมชาติ หรือของโลก ว่าเป็นอย่างไร

มนุษย์มีความจำกัดในการเห็น ไม่สามารถเห็นธรรมชาติของโลกตามความเป็นจริงว่า ธรรมชาติทั้งหมดทั้งที่มีชีวิตและไม่มีชีวิต ทั้งที่เห็นได้ด้วยตาเปล่าหรือที่มองไม่เห็น ล้วนเชื่อมโยงเป็นความทั้งหมด

(Wholeness) หนึ่งเดียวกันหรือองค์รวม อย่างที่เห็นได้ง่ายกว่า ก็คือร่างกายทั้งหมดเป็นองค์รวมเดียวกัน ถ้าทำอะไรแบบแยกส่วนจะทำให้เสียสมดุล

มนุษย์โดยทั่วไปเห็นแบบแยกส่วน คิดแบบแยกส่วน และทำแบบแยกส่วน หรือพูดสั้นๆ ว่าคิดและทำแบบแยกส่วน ในอารยธรรมปัจจุบันถึงมนุษย์จะเก่งจากขนาดไหน ก็คิดแบบแยกส่วน ทำแบบแยกส่วน ทำให้โลกปัจจุบันแม้มีความพิเศษมหัศจรรย์ต่างๆ ก็วิกฤติอย่างรุนแรงเพราะเสียสมดุลมากเกินไป

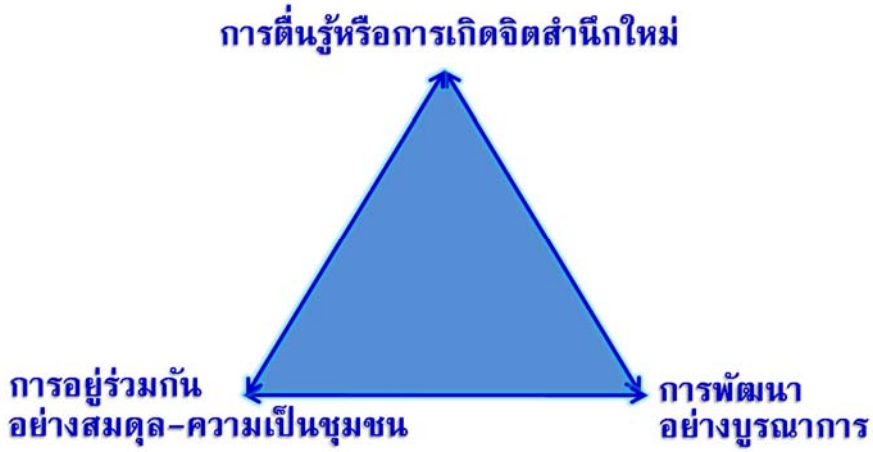
เพราะฉะนั้นการปรับใหญ่ที่ลึกที่สุด คือ การปรับทิฐิ จากการเห็นธรรมชาติแบบแยกส่วน สู่การเห็นโลกทั้งโลกตามความเป็นจริงว่า เป็นองค์รวมหนึ่งเดียวกัน

จิตที่เข้าถึงองค์รวมหรือความจริงตามธรรมชาติ จะหลุดจากการเข้าไปติดอยู่ในความไม่จริงอันคับแคบแยกส่วน เมื่อบรรลุความจริงก็บรรลุอิสรภาพเกิดความสุขอันลึกล้ำ ประสบความงามอันล้นเหลือ และเกิดไมตรีจิตต่อเพื่อนมนุษย์และสรรพสิ่ง เพราะความจริง ความดี ความงาม อยู่ที่เดียวกัน

มนุษย์มีสมอง (Prefrontal cortex) ที่ทำให้บรรลุความจริงตามธรรมชาติและบรรลุอิสรภาพได้ วิกฤตโควิด-19 มาบังคับให้มนุษย์หันไปหาศักยภาพสูงสุดของความเป็นมนุษย์ คือ การบรรลุความจริงตามธรรมชาติและหลุดพ้นเป็นอิสระ เมื่อเกิดจิตสำนึกใหม่อันเป็นจิตใหญ่ที่เข้าถึงองค์รวม ก็จะนำไปสู่การคิดและการทำแบบองค์รวม ทำให้สรรพสิ่งคืนกลับสู่สมดุล

เพราะฉะนั้นโลกหลังวิกฤตโควิดจะเป็นโอกาสอันยิ่งใหญ่ ที่มนุษย์จำนวนมากจะค้นพบการเปลี่ยนแปลงจิต จากจิตเล็กที่อยู่ใต้อิทธิพลของสมองส่วนหลัง ซึ่งเป็นสมองสัตว์เลื้อยคลานไปสู่การมีจิตใหญ่หรือจิตสำนึกใหม่ โดยอาศัยสมองส่วนหน้าซึ่งเป็นสมองมนุษย์ชั้นสูง ที่ทำให้เข้าถึงความจริงตามธรรมชาติ ประสบอิสรภาพและความสุขอันนำไปสู่การอยู่ร่วมกัน

รูปธรรมของการปฏิบัติแบบองค์รวมมี 3 ประการ ที่เชื่อมโยงกันคือ (1) การตื่นรู้หรือการเกิดจิตสำนึกใหม่ (2) การอยู่ร่วมกันอย่างสมดุล (3) การพัฒนาอย่างบูรณาการ

ทั้ง 3 จะเชื่อมโยงถึงกันและกัน การปฏิบัติจะเริ่มที่ข้อ (1) หรือ (2) หรือ (3) ก็จะเชื่อมโยงไปสู่อีก 2 ข้อ นี้เป็นองค์ 3 หรือไตรยางค์แห่งการพัฒนาแบบองค์รวม

ในบทความต่างๆ ใน Year Book 2563 ของสถาบันพระปกเกล้า ที่ว่าด้วยสังคมไทยกับการปรับตัวครั้งใหญ่หลังภัยโควิด ผู้นิพนธ์คงเสนอการปรับตัวครั้งใหญ่ในแง่มุมและระดับต่างๆ กัน ความหลากหลายของข้อเสนอต่างๆ ในหนังสือเล่มนี้ น่าจะเป็นประโยชน์ในการที่สังคมไทยจะนำไปพิจารณาไตร่ตรองในการขบคิดเรื่องทิศทางอนาคตประเทศไทยหลังโควิด หากมีเวทีระดมความคิดเรื่องทิศทางอนาคตประเทศไทยหลังโควิดกันให้มากๆ Year Book 2563 ของสถาบันพระปกเกล้าเล่มนี้ ก็น่าจะเป็นปัจจัยนำเข้าของเวทีระดมความคิดที่ว่านั้นได้ ซึ่งหากทำให้มากน่าจะนำไปสู่ประเทศไทยหลังโควิด ที่มีบูรณภาพและดุลยภาพมากกว่าเดิม เพื่อประโยชน์สุขแห่งมหาชนชาวสยาม
